

надзвичайно нелегкої, але такої важливої проблеми – утвердження гендерної рівності в суспільстві та подолання гендерної дискримінації.

Тільки об'єднавши зусилля органів державної влади, місцевого самоврядування, навчальних закладів, закладів культури і мистецтва, політичних партій, громадських організацій, ми зможемо подолати гендерні стереотипи, домогтись просування гендерних ідей у суспільство для формування нового – ненасильницького та недискримінаційного способу життя. Це наша мета.

Юда Лариса Анатоліївна,

доцент кафедри етнології

та краєзнавчо-туристичної роботи

*Чернігівського національного педагогічного
університету імені Т.Г.Шевченка*

Проблеми сучасної дискримінації: історичні витоки та шляхи їх подолання

Сучасні тенденції розвитку України моделюють процес трансформації соціально-політичних, економічних, духовно-моральних відносин відповідно до міжнародних стандартів, для того щоб наша держава зайняла рівне місце серед членів світової спільноти.

Запровадження, відповідно, гендерних підходів в діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування загострили і актуалізували ряд проблем однією з яких є дискримінація за ознакою статі.

Ця проблема не нова, вона має свої витоки, джерела, та багаторічний досвід пошуку шляхів її подолання.

«Соціальний прогрес і зміни періодів відбуваються пропорційно прогресу жінок до свободи, а падіння соціального ладу відбувається пропорційно зменшенню свободи женщин» (Франсуа Марі Шарль Фур'є (1808 г.).

Соціальна дискримінація жінок (від латинського слова - *discriminatio* - відмінність) означає обмеження чи позбавлення прав за ознакою статі (чи гендерної ознакою) в усіх галузях життя суспільства: трудовий, соціально-економічної, політичної, духовної, сімейно-побутовою. Соціальна дискримінація веде до їх зниження соціального статусу жінок і є однією з форм насильства на їх особистістю, і, отже, загрозою для її безпеки.

Витоки соціальної дискримінації жінок слід шукати у стані глибокої давнини. Погляд на жінку як у неповноцінне істота знайшов себе у теологічних і філософських працях древнього світу. Відчуття примитивно-грубого чоловічого переваги над жінкою Сократ висловив такими словами: «Три речі вважатимуться щастям: що не дике тварина, що грек, а чи не варвар, і що чоловік, а чи не жінка» [].

Ще одним показником дискримінації жінок є аналіз статево-рольових стосунків в історії суспільного розвитку. В основі традиційної системи виховання лежить так званий первинний розподіл праці між чоловіком і жінкою. Саме він визначив цілком різні умови існування представників різної статі, закріпив за чоловіками право на „зовнішню” діяльність, на засвоєння світу і панування над ним, а отже – на роль суб’єкту історії, а за жінками – право на народження і виховання дітей, на влаштування дому і побуту.

У фахівців немає жодної думки чи якихось точних даних про характер гендерної взаємодії в далекому минулому. Одні з них вважають, що часи палеоліту і неоліту – 50 – 20 тис. років тому – були гендерно-нейтральними, тобто взаємини між чоловіками і жінками не мали на той час суспільної значущості. Інші кажуть, що на зорі історії панував матріархат. При цьому дехто визначає цей устрій як панування жінок. Інші вважають, що матріархат передбачав партнерські відносини між чоловіками і жінками. Це партнерство начебто було зруйноване з появою і розвитком „технологій війни”, що утворили перевагу грубої сили.

В античному суспільстві панував принцип підпорядкування тілесного /жіночого начала/ розумному чоловічому. Піфагор, наприклад, заявляє: „Існує позитивний принцип, який створив порядок, світло, чоловіка, і негативний принцип, який створив хаос, сутінки і жінку”.

Аристотель, у свою чергу, роз’яснював: „Жінка – це самка через певний брак якостей... Жіночий характер страждає від природної дефективності... Жінка є лише матеріал, принцип руху забезпечений іншим, Чоловічим началом, кращим божественним . Він називав жінку як „безсильного чоловіка, внаслідок якогось недоліку” [2] Сократ говорив, що можна вважати щастям, що ти народився чоловіком, а не жінкою. Платон твердив, що душі боягузливих і недостойних чоловіків після їх смерті переселяються в жінок [2]. На відміну від Спарти, де чоловіки й жінки мали майже рівні права, афінська жінка була позбавлена багатьох прав. Вона проживала на жіночій половині будинку, без дозволу не могла виходити з дому, тим більше без супроводу. Жінку часто називали „ойкуремою”, що означало щось середнє між знаряддям для дітородіння і річчю для догляду за господарством.

Не вирізняється гендерною терпимістю і християнство. Все, що пов’язано з плоттю, для істинного християнина гріховне, і вмістилище гріха – жінка. Земна жінка не рівня чоловікові. Вона гріховна, як гріховна її праматір. Підпорядкований стан жінки закріплено в релігійних вченнях. З XI століття становище жінки почало покращуватись. У період хрестових походів багато жінок залишалося без нагляду чоловіків і зіткнулися з необхідністю самостійно розпоряджатися сімейною власністю.

З другого боку , „перетворенню жінки на даму” сприяв і духовний ріст самих чоловіків. З часом певну стабільність в життя жінки внесла і сама церква – шлюбні закони повністю перейшли під юрисдикцію духовенства, яке засуджувало розлучення ще більше ніж шлюби. Основний культ епохи Відродження здорова жінка, яка втілює ідею плідності й материнства.

Де-юре рівність статей у суспільстві проголосила Французька буржуазна революція (1789- 1794), але фактично в більшості європейських країн існувала гендерна асиметрія в усіх сферах громадського і державного життя.

З середини XIX ст. постає питання про включення жінок в освітній процес. З кінця 70-х років XIX ст. європейські жінки отримують доступ до вищої освіти. Але ставлення до жінок залишається неоднозначним.

В українському суспільстві жінка традиційно відігравала велику роль. Зі смертю чоловіка вона ставала главою сім'ї. Вдова передавала господарство синові лише зі старістю. І за життя чоловіка дружина часто брала участь у його справах. Хоч традиційно при всьому цьому підкорення чоловікові було обов'язковим, що виражалось у відомій приказці :”Жінка небита, як хата некрита”. І проте, у порівнянні з жінками Московії українська жінка традиційно користувалася істотною свободою дій.

Заклики до зміни життя в Україні зазвучали наприкінці XIX – на початку XX ст. Радикали провели в життя ідею особистої свободи жінки, формується український жіночий рух.

Не можна забувати історичну значущість: саме Жовтнева революція в Росії 1917 р. дала поштовх до вирішення ключового питання про рівність жінки і чоловіки в усіх галузях життя, зокрема громадянських і юридичних правах, у праці й освіті, в сім'ї.

Але дискримінація «слабкої статі» зберігалася і при радянському режимі. Партійно-квотна система жіночого «призначення» практично освячувала її а то й силою закону, то всемогутністю адміністративного наказу. Для жінок було закрито служба у збройних сил і інших структурах (крім низки технічних чи допоміжних спеціальностей). Їм законодавчо закрили доступом до «важких» і «шкідливих» виробництв, що повністю виключало свободу особистого вибору.

Що ж до пострадянської Росії, то попри всі розмови і заклинання її демократизації, проблема соціальної дискримінації жінок придбала особливу, виняткову злободенність у зв'язку з розпадом соціалістичного суспільного устрою, зміною всього соціально- економічного способу життя й фактичну ліквідацію соціальних гарантій для сім'ї, дітей, жінок.

Отже, для соціологічного аналізу проблемна ситуація криється у глибокому протиріччі, що склався між формальним курсом на демократизацію суспільства, на втілення у життя конституційного принципу «рівних правий і можливостей» статей, - з одного боку, та фактичній дискримінацією жінок на сфері праці та зайнятості, обмеженням їх соціальних прав у економічній життя, - з іншого. Слово і справа, становище «де-юре» і ситуація «де-факто», на жаль, як і це часто буває в українській дійсності, перебувають у кричущому протиріччі одне до одного.

Хоча й прийнятий у 2005 році Закон України „Про забезпечення рівних прав жінок і чоловіків” [1] та низка відповідних виконавчих документів, перед нами стоїть завдання визнати, що дискримінація за ознакою статі у суспільстві існує.

По-перше, відомо, що нерідко юридичні норми далекі від їх реального здійснення.

По-друге, якщо і досліджується соціальна дискримінація жінок, то ці дослідження обмежуються тільки рівнем мікросоціуму – сім'ї. Жінки у інших сферах життя майже не існують.

По-третє, необхідне визнання і аналіз ступеня дискримінації жінок, тобто обмеження їх прав у сфері громадського життя, передусім виборчої, сімейно-побутової, соціальної політичної, духовної.

У зв'язку з такою ситуацією яка склалася, особливої ваги набуває науковий підхід і запровадження гендерних досліджень. На сучасному етапі розвитку науки гендерна проблематика є досить актуальною. В 80-х р. ХХ ст. дослідження в цій сфері привернули увагу не тільки науковців, але й світової громади. Вони представляють собою переосмислення життя жінки, враховуючи історичні надбання та сучасні умови розвитку суспільства. Головною метою таких досліджень є вивчення, розуміння самої сутності проблеми та зміна тих умов, що призводять до дискримінації жінок – як в родині, так і в їх професійній діяльності.

Чи є місце стереотипам по відношенню до жінок в сучасному суспільстві? Ми живемо в час, коли рівність прав чоловіка і жінки закріплена в конституціях багатьох країн світу, коли жінки на рівні з чоловіками мають право голосу, прямий доступ до освіти, але становище жінки в багатьох аспектах залишається невизначеним.

Американський соціолог Є. Боулдінг звертає увагу на те, що жінки більш пов'язані з „зворотнім боком” суспільства, а не з його „лицевою” частиною. Дискримінація жінок залишається, хоча вона не так явно виражена, але вона існує.

Цьому сприяють рольові стереотипи, тобто сталі уявлення про те, що дозволяється жінці в суспільстві. Вони є так званими перешкодами в свідомості людей, причиною нерівності соціального становища чоловіка та жінки. Існує багато стереотипних уявлень і найбільш поширені з них наступні:

- здавна існує думка, що головна роль жінки – бути матір'ю, дружиною, гарною господинею, а чоловіка – робота. Цим обумовлена поява певних негативних стереотипів щодо працюючих жінок. Вважається, якщо жінка працює, то це негативно відображується на дітях.
- наступним стереотипним уявленням є те, що жінка не може бути хорошим керівником. На це в основному впливає усвідомлення жінками нерівності можливостей щодо професійного росту. Але що цікаво, приблизно рівна кількість як жінок, так і чоловіків негативно відноситься до того, щоб їх керівником була жінка.

Результати опитування, яке проводилося в США інститутом Геллапа, показали, що майже 50 відсотків опитуваних не байдужа до того, хто ними керує: чоловік чи жінка. Але жіноча половина надає перевагу знаходитись під керівництвом чоловіків. Зокрема, за даними експерта з гендерних питань Тамари Мельник, на початку 2003 року серед державних службовців Апарату Президента, апарату Верховної Ради, Секретаріату Кабміну, який декларує принципи гендерного балансу, співвідношення жінок і чоловіків складає

приблизно 1 до 3-х. Проте, загальне обличчя тих, хто займає вищі керівні посади, загалом є чоловічим - 92% таких керівників є чоловіками.

Отже на протязі вже багатьох десятиліть існує проблема стереотипів, як частка гендерних досліджень. Це одна з найважливіших перешкод на шляху реалізації закріплених положень про рівність чоловіка і жінки.

Важливим є те, що світова наука приділяє цьому досить уваги, але необхідним є створення нових підходів щодо вирішення можливих шляхів розвитку та спрямованості гендерної політики і вирішення складних питань в ході гендерних досліджень та подолання гендерної дискримінації.

Література:

1. Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2866-15>
2. Афоризми про чоловіка і жінку // <http://netlibrary.at.ua/forum/8-33-1>
3. Мороз Є.О. Дискримінаційні процеси в сучасному українському суспільстві // <http://soclife.univ.kiev.ua/ARTICLES/2006/04.html>
4. Соціальна дискримінація жінок // <http://www.ukrreferat.com/index.php?referat=47162>

Богдан Микола Андрійович,
*голова Федерації профспілкових організацій
Чернігівської області*

Гендерна дискримінація в трудових відносинах: позиція профспілок

Функція профспілок – захист прав найманих працівників та членів їх сімей.

У нинішніх непростих ринкових відносинах не всі підприємства зуміли знайти свою нішу. Погіршення фінансового стану через збитковість деяких підприємств, зміна власника тощо - саме на таких виробництвах створюються умови для порушення прав працівників. Отже, важливою складовою покращення ефективності захисту прав працівників у сфері праці, підвищення їх життєвого рівня є бездоганне дотримання норм трудового законодавства та поширення серед роботодавців загальноприйнятої в цивілізованих країнах практики ведення соціально діалогу.

Навіть на державному рівні визнано, що в нас існує порушення принципу рівних прав і можливостей жінок і чоловіків. Міністерство юстиції України в 2010 році здійснить гендерно-правову експертизу Кодексу законів про працю України. Відповідний наказ підписав міністр юстиції Микола Оніщук. За підсумками експертизи Міністерство юстиції надасть висновок щодо забезпечення в Кодексі законів про працю України принципу рівних прав і можливостей жінок і чоловіків. Результати гендерно-правової експертизи будуть оприлюднені у грудні п.р. Саме наше державне трудове законодавство